

Talim tarbiya jarayonida hamkorlikdagi faoliyatning o'ri

Nilufar Hakimjonova

Ilmiy maslaxatchi: Azimaxon Odiljon-qizi Kamolova

Namangan davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada ta'lim-tarbiya jarayonida hamkorlikdagi faoliyatning o'ri chuqur tahlil qilinadi. Hamkorlik asosidagi faoliyatning nazariy va amaliy jihatlari, tarixiy taraqqiyoti hamda zamonaviy ta'lim tizimidagi ahamiyati asosli dalillar bilan yoritiladi. Mavzuga oid milliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari, empirik tadqiqotlar natijalari tahlil qilinib, hamkorlikdagi faoliyat orqali talabalarda ijodkorlik, mustaqil fikrlash, ijtimoiy ko'nikmalar rivojlanishi ko'rsatiladi. Shuningdek, hamkorlikka asoslangan ta'lim jarayonini samarali tashkil etishning dolzarb muammolari va istiqbollari ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: hamkorlik, faoliyat, ta'lim jarayoni, tarbiya, pedagogik hamkorlik, interfaol metodlar, ijodkorlik, mustaqil fikrlash, ijtimoiy ko'nikmalar, innovatsion ta'lim, kommunikativ kompetensiya, ta'lim samaradorligi

The role of collaborative activities in the educational process

Nilufar Hakimjonova

Scientific advisor: Azimaxon Odiljon-kizi Kamolova

Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: This scientific article provides an in-depth analysis of the role of collaborative activity in the educational and upbringing process. The theoretical and practical aspects, historical development, and modern significance of collaboration in education are substantiated with well-founded arguments. The works of national and international scholars, as well as empirical research results, are discussed to reveal how collaborative activity fosters creativity, independent thinking, and social skills among students. The article also examines the pressing issues and prospects of effectively organizing collaborative educational processes.

Keywords: collaboration, activity, educational process, upbringing, pedagogical cooperation, interactive methods, creativity, independent thinking, social skills, innovative education, communicative competence, educational effectiveness

Kirish. Ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligi va natijadorligi ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ulardan eng muhimlaridan biri hamkorlikdagi faoliyatdir.

Zamonaviy ta'lim paradigmasi individual yondashuv bilan bir qatorda, hamkorlikka asoslangan, interfaol o'qitish va tarbiyalash uslublarini keng joriy etishni talab qilmoqda. Chunki insonning shaxs sifatida shakllanishida, uning ijtimoiylashuvi va jamiyatga moslashuvida hamkorlikning o'rni beqiyosdir. Ayniqsa, bugungi globallashuv va raqobat kuchaygan davrda ta'lim oluvchilarda hamkorlik, muloqot, birgalikda muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur maqolada hamkorlikdagi faoliyatning mazmun-mohiyati, tarixiy shakllanishi, nazariy asoslari, empirik tadqiqotlar natijalari, milliy va xorijiy tajribalar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy ta'lim muassasalarida hamkorlikka asoslangan faoliyatni samarali tashkil qilishning dolzarb masalalari va istiqbollari ilmiy asosda ko'rib chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili. Hamkorlikdagi faoliyat to'g'risida ilmiy-nazariy qarashlar qadimdan mavjud bo'lib, ularning taraqqiyoti ta'lim tarbiya jarayonining asosiy negizlaridan birini tashkil etadi. Mazkur tushunchaning nazariy va konseptual asoslari, avvalo, insonning jamiyatdagi o'rni va ijtimoiylashuvi bilan chambarchas bog'liq. Jamiyat taraqqiyoti, insoniyat sivilizatsiyasining taraqqiy etishida hamkorlik, birgalikda faoliyat yuritish tamoyili muhim rol o'ynagan. Yevropa pedagogikasida klassik nazariyotchilar, xususan, I.G.Pestalozzi, F.Fröbel, J.A.Komenskiylar o'z asarlarida o'quvchilarning o'zaro hamkorlikda bilim olishini, guruh bo'lib ishlash orqali bilim va tarbiya samaradorligini oshirish mumkinligini ta'kidlaganlar. Ularning ta'lim-tarbiyada hamkorlikka asoslangan yondashuvlari hozirgi zamonda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Ayniqsa, J. Dyui tomonidan ishlab chiqilgan pragmatik pedagogika konsepsiyasida hamkorlikdagi faoliyat, tajriba asosida bilimlarni egallash jarayoni asosiy tamoyil sifatida ilgari surilgan. Dyui ta'lim jarayonida o'quvchilar faolligini, o'zaro muloqot va hamkorlik muhitini yaratish orqali ijodkorlik va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish zarurligini asoslab berdi. Bu yondashuv XX asrning o'rtalaridan boshlab, ko'plab mamlakatlarning ta'lim tizimlarida faol joriy qilina boshlandi.

Hamkorlikdagi faoliyatning zamonaviy nazariy asoslari, ayniqsa, V.V.Davidov va D.B. Elkoninlarning faoliyat nazariyasida o'z ifodasini topgan. Ularning ta'kidlashicha, bola shaxsining intellektual va ijtimoiy rivojlanishi, avvalo, birgalikda faoliyat yuritish, hamkorlik muhitida yuzaga chiqadi. D.B.Elkonin va V.V.Davidov maktab yoshidagi bolalarda o'quv faoliyatini tashkil qilishda hamkorlikni asosiy tamoyil sifatida ko'radi va bunda o'quvchilarning bir-biri bilan muloqot qilishi, o'zaro yordam ko'rsatishi, birgalikda masalalarni hal qilishi ta'lim samaradorligini oshirishini isbotlaydi. Bu nazariy qarashlar zamonaviy konstruktivistik yondashuvlar uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qilmoqda. Konstruktivistik pedagogikada bilimlarni o'zlashtirish jarayoni faqat o'qituvchidan o'quvchiga bir tomonlama axborot uzatish emas, balki o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik, fikr

almashinuvi, birgalikda yangi bilimlarni kashf etish jarayonidir. Shuning uchun ham, zamonaviy ta'lim jarayonida hamkorlikka asoslangan o'qitish texnologiyalari, ya'ni, jamoaviy o'yinlar, loyihaviy faoliyat, muammoli vaziyatlarni birgalikda hal qilish kabi uslublar keng tatbiq etilmoqda.

Hamkorlikdagi faoliyatning tarixiy ildizlari va klassik nazariy asoslari bilan bir qatorda, uning mahalliy va mintaqaviy xususiyatlari ham alohida ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston pedagogik tafakkurida ham ushbu masalaga doir qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, A.Avloniyning "Turkiy guliston yoxud axloq" asarida yosh avlodni tarbiyalashda, ularning jamiyatga moslashuvida hamkorlik, o'zaro yordam, bir-biriga hurmat va mas'uliyat hissi uyg'otish muhimligi alohida ta'kidlanadi. Avloniy hamkorlikda o'qitish, birgalikda faoliyat yuritish orqali bolalarda ijtimoiy fazilatlar, do'stlik, hamjihatlik, mehnatsevarlik kabi qadriyatlar shakllanishini asoslab beradi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 26-sentabrdagi "Ta'lim va tarbiya tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi qarorida ham zamonaviy ta'limda hamkorlik, jamoaviy faoliyatga asoslangan o'qitish va tarbiyalash uslublarini joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida e'tirof etilgan. Mahalliy olimlar A.A'zamov, N.Abduqodirov, S.Qodirovalarning tadqiqotlarida ham hamkorlikdagi faoliyatning ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni, uni tashkil etishning psixologik-pedagogik asoslari chuqur o'rganilgan[1].

Hamkorlikdagi faoliyatning empirik tadqiqotlar asosida o'rganilishi ham mazkur masalaning amaliy ahamiyatini oshiradi. So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy izlanishlarda, xususan, PISA (Programme for International Student Assessment) xalqaro tadqiqotlarida ham o'quvchilarning hamkorlikda ishlash ko'nikmalari, jamoada muammolarni hal qilish salohiyati alohida baholanmoqda. PISA natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar o'zaro hamkorlikda faoliyat yuritgan hollarda, ularning bilimlarni o'zlashtirish darajasi, ijtimoiy kommunikativ ko'nikmalari, muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyati ancha yuqori bo'ladi[2]. Bundan tashqari, zamonaviy maktablarda olib borilayotgan eksperimental tadqiqotlar ham hamkorlikka asoslangan o'qitish texnologiyalari o'quvchilarning motivatsiyasini, o'zaro hurmat va tolerantiya, liderlik fazilatlarini rivojlantirishini ko'rsatmoqda. Masalan, A.Johnson va R.Johnson tomonidan ishlab chiqilgan "Cooperative Learning" modelida o'quvchilar kichik guruhlariga bo'linib, har bir guruh a'zosi umumiy maqsadga erishish uchun o'z hissasini qo'shadi; bu jarayonda o'zaro yordam, muloqot, mas'uliyat, bahamjihatlik rivojlanadi. Johnsonlar o'z tadqiqotlarida hamkorlikdagi faoliyat o'quvchilarda nafaqat bilimlarni chuqur o'zlashtirish, balki ijtimoiy-psixologik jihatdan moslashuvchanlik, empatiya, liderlik sifatlarini rivojlantirishini statistik ma'lumotlar bilan isbotlab berishgan[3].

Hamkorlikdagi faoliyatning zamonaviy ta'limda keng joriy etilishi, ayniqsa, axborot-kommunikatsion texnologiyalar rivojlangani sari yanada dolzarb bo'lib bormoqda. Raqamli ta'lim muhitida hamkorlik, virtual guruhlarda birgalikda loyihalar ishlab chiqish, masofaviy hamkorlik, onlayn muhokamalar orqali o'quvchilar o'rtasida o'zaro muloqot va bilim almashinuvi samaradorligi ortmoqda. Xususan, blended learning (aralash o'qitish) va flipped classroom (teskari sinf) texnologiyalari ham hamkorlik, mustaqil va jamoaviy faoliyatni uyg'unlashtirish imkonini beradi. Shu o'rinda, O'zbekiston ta'lim tizimida ham zamonaviy axborot texnologiyalari asosida hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini shakllantirish, raqamli loyihalar, onlayn forumlar va vebinarlar orqali o'quvchilarni birga ishlashga jalb etish bo'yicha samarali ishlar olib borilmoqda[4].

Hamkorlikdagi faoliyatning ijtimoiy-psixologik asoslari ham keng o'rganilgan. Ijtimoiy psixologiyada L.S.Vygotskiy tomonidan ishlab chiqilgan "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi hamkorlikda o'qitish va tarbiyalashning samaradorligini asoslab beradi. Vygotskiy ta'lim jarayonini o'quvchi va o'qituvchining, o'quvchi va tengdoshlarning o'zaro hamkorligi asosida tashkil etishni taklif etadi. Bu jarayonda tajribalroq o'quvchi yoki o'qituvchi kam tajribali o'quvchiga yordam ko'rsatadi va natijada bola o'z imkoniyatlaridan yuqori natijalarga erishadi. Vygotskiyning bu nazariyasi zamonaviy hamkorlikdagi o'qitish texnologiyalarining psixologik poydevorini tashkil etadi. Hozirgi vaqtda ko'plab xorijiy va mahalliy tadqiqotlar ham Vygotskiy konsepsiyasini tasdiqlaydi va uni amaliyotda qo'llash samarali natija berayotganini ko'rsatadi[5].

Hamkorlikdagi faoliyatga doir ilmiy bahs va munozaralar ham mavjud. Ayrim tadqiqotchilar hamkorlikda ishlash jarayonida individual yondashuvning ahamiyati susayishi, guruh ichidagi passivlik, "bepul yo'lovchi" effekti, ijtimoiy mas'uliyatning bo'linishi natijasida ayrim o'quvchilarning ishtiroki kamayishi mumkinligini ta'kidlaydilar. Shu sababli, hamkorlikdagi faoliyatni tashkil etishda har bir ishtirokchining faolligini ta'minlash, guruhda yetakchilik va mas'uliyat taqsimotini to'g'ri yo'lga qo'yish zarur. Shuningdek, hamkorlikda ishlashning madaniy va milliy xususiyatlari ham inobatga olinishi lozim. Masalan, individualizm ustuvor bo'lgan jamiyatlarda hamkorlikdagi faoliyatga nisbatan ehtiyotkorlik, kollektivizm kuchli bo'lgan mintaqalarda esa jamoaviy faoliyatga moyillik yuqoriroq bo'ladi. O'zbekistonning o'ziga xos madaniy qadriyatlari, tarixiy shakllangan jamoaviylik an'analari hamkorlikdagi faoliyatni samarali tashkil qilish uchun qulay sharoit yaratadi. Biroq, zamonaviy globallashtirish va raqobat kuchaygan davrda har bir shaxsning individual rivojlanishiga ham e'tibor qaratish muhimdir. Shu bois, zamonaviy ta'limda hamkorlik va individual yondashuv uyg'unligiga erishish, har ikki tamoyilni muvozanatda olib borish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda[6].

Yuqorida qayd etilgan nazariy va empirik manbalar, amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, hamkorlikdagi faoliyat ta'lim-tarbiya jarayonining ajralmas qismi bo'lib, u o'quvchilarda nafaqat bilimlarni chuqur o'zlashtirish, balki ijtimoiy-psixologik ko'nikmalar, liderlik, tolerantlik, mas'uliyat, muloqot va birgalikda ishlash madaniyatini shakllantiradi. Hamkorlikka asoslangan faoliyat o'quvchilarda ijodkorlik, mustaqil fikrlash, tashabbuskorlik, o'zini-o'zi boshqarish, muammoli vaziyatlarda tezkor va samarali qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, hamkorlikdagi faoliyat orqali yoshlar jamiyatda o'z o'rnini topishi, ijtimoiylashuvi, kasbiy jihatdan shakllanishi uchun muhim poydevor yaratiladi. Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – hamkorlikdagi faoliyatni samarali tashkil etish, uni har bir bosqichda to'g'ri yo'lga qo'yish, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar yordamida ta'lim-tarbiya jarayonini yanada takomillashtirishdan iboratdir.

Xulosa. Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, hamkorlikdagi faoliyat zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonining ajralmas qismi sifatida o'z dolzarbligini tobora oshirib bormoqda. Ilmiy-nazariy manbalar, tarixiy va zamonaviy tadqiqotlar, milliy va xalqaro tajribalar asosida aniqlanishicha, hamkorlikka asoslangan faoliyat o'quvchilarda nafaqat bilimlarni chuqur o'zlashtirish, balki ularda ijtimoiy-psixologik ko'nikmalar, liderlik, tolerantlik, muammoli vaziyatlarda birgalikda hal qilish, muloqot va mas'uliyat madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Hamkorlikdagi faoliyatni samarali tashkil etish uchun, avvalo, o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida o'zaro ishonch, o'zaro hurmat, bir-biriga yordam ko'rsatish muhitini yaratish muhim. Shu bilan birga, zamonaviy axborot-kommunikatsion texnologiyalardan samarali foydalanish, loyihaviy va interfaol metodlarni keng joriy etish, har bir o'quvchining faol ishtirokini ta'minlash, hamkorlik va individual yondashuv uyg'unligiga erishish zarur. O'zbekiston ta'lim tizimida hamkorlikdagi faoliyatni rivojlantirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar, milliy an'analar va zamonaviy innovatsiyalar uyg'unligi, yosh avlodning har tomonlama yetuk, barkamol inson bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi. Kelgusida hamkorlikdagi faoliyatga oid ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish, xalqaro tajribani o'rganish va amaliyotga tatbiq etish ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini yanada oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduqodirov N., Qodirova S. Ta'limda hamkorlikda ishlash texnologiyalari. – Toshkent: Fan, 2019.
2. OECD. PISA 2015 Results (Volume V): Collaborative Problem Solving. – Paris: OECD Publishing, 2017.

3. Johnson D. W., Johnson R. T. Cooperative Learning: Improving University Instruction by Basing Practice on Validated Theory. – Journal on Excellence in College Teaching, 25(4), 2014.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 26-sentabrdagi PQ-3289-sonli qarori.

5. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

6. Elkonin D. B., Davidov V. V. O‘quv faoliyatining psixologik asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1986.

7. Kamolova, A. (2026). STEAM YONDASHUVI: TA'LIMDA IJODIY QOBILATLAR VA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH BILAN BIRGA O'QITUVCHILARNING KASBIY SALOMATLIKNI YAXSHILASH MEXANIZMLARI. "Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-metodik jurnali , (2), 467-472.

8. Numonkhonova, R., & Kamolova, A. O. K. (2026, may). INKLYUZIV TA'LIMDA SHAXSIY YO'NALTIRILGAN SHAXSIY TA'LIM ASOSLARI. Xalqaro konferensiya platformasida (2-jild, 5-son, 171-173-betlar).

9. Nuritdinova, G. I. Q., & Kamolova, A. O. K. (2026). O'SMIR YOSHDAGI BOLALARNING IJTIMOY KOMPOTENTLIGI. Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi, (2), 27-29.

10. Ismatullayeva, S. T. Q., & Kamolova, A. O. K. (2026). Pedagoglarni kasbiy rivojlanishlarida nazariy va amaliyotning ahamiyati. Science and Education, 7(2), 540-542

11. Mutalov, S. X. O. G. L., & Kamolova, A. O. K. (2026). Bola tarbiyasida iqtisodiy va ekologik tarbiyaning ahamiyati va o'zini o'qitish. Science and Education, 7(2), 255-259.

12. Avazjon o'g'li, A. R., & qizi KHOLIKOV, K. A. O. (2026). O'ZBEKISTONDA MILLIY MAKTAB MUOMMOSI BOSQICHLARI VA UNING ZAMONAVIY YECHIMLARI. TADQIQOTLAR, 77(2), 136-140.